

- Title – अज्ञात
- Accession No – Title –
- Accession No –
- Folio No/ Pages – 28 / 56
- Lines-
- Size
- Substance Paper – ✓
- Script Devanagari
- Language –
- Period –
- Beginning – शकेपंचमोंशस्तस्य षड्शांश: तस्य चरण
- End – सवाल– चार ४ रुपैयं से कुड साल के हस्तावसेउ स्मीर कम का

- Colophon-
- Illustrations -
- Source -
- Subject - गणित
- Revisor -
- Author -

1. Remarks- लीo विसे गणित की लीलावती की टीका जैसी प्रतीत होती है अपूर्ण है।

[signature]

शाकं पंचमांशस्तस्य षोडशांशस्तस्य चरण अ-
तुर्थांशो येनार्थिनासंप्रार्थितेन याचितेन कपर्दका-
र्थिने याचकाय दत्तस्तेन वराटकाः कपर्दिकाः
कति किं संख्याकाः अर्थिना दत्ताः हे वत्स पुत्र वा
शिष्य यदि त्वं गणिते व्यवहारे प्रभागाभिधां जा-
तिं वेत्सि जानासि तदा वद कथय शार्दूल ४

न्यासः १।१।२।३।१।१।१ सवर्णिते
जातं $\frac{६}{७६८०}$ षडपवर्तने जातं $\frac{१}{१२८०}$
एवं दत्तो वराटकः १३
तिप्रभागजातिः॥ १।२।२।३।४।५।१६।४।।

उद्देशकोद्दिष्टानां लवानां हराणां च न्यासमाह।
न्यासइति

१	१	२	३	१	१	१
२	२	३	४	५	१६	४

लवा अत्रोप-
रि पंक्तिगा लवा अधः
पंक्तिगा हरास्ते च यथास्वं गुणिता जाताः सव-
र्णिताः ६।७६८० तथा च किमुत्तरं दत्तं मृए।
क हराः पदर्द्धिकैका दत्तेति कथमित्थं यथा
षस्माद् द्रम्माणां ७६८० कपर्दिकाभिर्भागे हृ-
ते यदत्रभ्यते १ तद्दलं तथाहि १ कपर्दिका
वराटकः स विंशगुणः २० काकिणी सा च तु

गुणा ८० पणाः सषोडशगुणा १२८० द्रम्मइ
ति तथाच द्रम्मस्य १ कपर्दिका १२८० भवंती
ति ज्ञातं अत्र भाज्यानां ६ द्रम्माणां भाजकाकप
र्दिका इति भाज्योपि कपर्दिकात्मकः कार्यः ए
कस्य द्रम्मस्य कपर्दिकाः १२८० षड्गुणाः ७६
८० षण्णां भवंति भाजकानामपीयंतया भाग
तो लब्धं १ कपर्दिका सा दत्तेति लाघवाय भा
ज्य भाजकयोरपवर्त्तनं दर्शयति षडपवर्त्तने
इति लवघ्नलवानां ६ षडपवर्त्तने जाते १ ह
रघ्नहराभ्यां च ७६८० तत्करणे लब्धं १२८०
अत्र भाज्यस्य १ द्रम्मस्य कपर्दकात्मकता
करणे जातं १२८० भाज्यभाजकयोस्तुल्य
तया भागतो लब्धं १ फलितमाह एवमिति
वराटक एककपर्दिका दत्ता इति प्रभागजा
तिः ॥ अथ गुणनभजनोपयोगिनी भागानु
बंध भागापवाहयोः प्रक्रियामाह छेद
घ्नेति तत्र भागानुबंधापवाहौ द्विधा एको रू
पभागानुबंधापवाहः परो राशिभागानु
बंधापवाहः यत्र रूपे भागा योज्यंतया वियो

ग्रूरूपन्यासः | ८ १ ४ | १२ १ ४ | लवेधनर्णीकृते जातं
सावर्ण्ये | २/४ ५/४ | द्वितीयोदाहरणमाह

ग्रष्ट्रिरूपपादः स्वस्य त्र्यंशेन युक्तः पुनर्निज
मात्मीयं यद्दलमर्द्धं तेन सहितः कीदृशः स्यादे
वमग्रिमे प्रश्नद्वि केपि योजना ग्रत्र प्रथमत्रिके।
प्रथमेनुवंधे द्वितीये पवाहे तृतीयेनुवंधाप
वाहयोरुभयोः प्रश्नः तन्न्यासः

१	२	१
४	३	२
१	१	१
३	४	८
१	३	२
२	७	७

ग्र
त्र पवाहनीयभागमसौकर्याय का
कपदेन लोछिते कुर्वंतीति संप्रदा यः
ग्रथप्रथमप्रश्ने तलस्य हारेण ३ ह
रऊर्द्धगोनिहतः १२ स्वांशा १ धिकेन तेन ४ भा
गो १ गुणित ४ पुनर्द्वितीयतलस्य हारेण २ ह
रो १२ गुणितः २४ स्वांशा १ धिकेन ३ तेन।
भागो ४ गुणितः १२ तथा चेदं सवर्णितं | १२/२४ |
जातं एवं द्वितीयपक्षावपितलहारेण ८ ह
रो निहतः २४ ग्रथवाहार्थस्वांशो १ नेन तेन ७
भागं २ गुणयेत् १४ पुनस्तलस्य हारेण हारा
२४ गुणिताः १६८ स्वांशो ३ तेन ४ तेन ३ भा
गा १४ गुणिताः ५६ तथा चेदं सवर्णितं | ५६/१६८ |

तृतीयपंक्तौ तलहारेण ८ हरो २ गुणितः १६ । स्वांशो १ नैव ७ तेन भागो १ हतः ७ पुनस्तल स्य हारेण ७ हारः १६ गुणिताः ११२ प्रनुबं धार्थं स्वांशा ८ धिकेन तेन १६ भागाः ७ गुणिताः ११२ तथा चेदं सवर्णितं ११२/११२ त्रयाणांन्यासः १२/२४ | ५६/१६८ | ११२/११२ अथ षला घवाय पवीन माह स्वस्वेति उक्तमुपसंह

अथ भिन्नसंकलितव्यवकलितयोः करणसूत्रं वृत्तार्द्धं योगोंतरं तुल्य हरांशकानां कल्प्याहरोरूपमहार राशेः उदाहरणं पंचांशपाद त्रिलवार्द्ध षष्ठानेकीकृतान्ब्रूहि सखे ममाशु एभिश्च भागैरपवर्जितानां किं स्यात्त्रयाणां कथयाशु शेषं ८

इति जातीति भागजातिः प्रभागजातिः भागानुबंधजातिर्भागापवाहजातिरिति भेदाज्जातिचतुष्कमुक्तं पदर्थमिदमुक्तं तदधुना भिन्नकर्माष्टकं वदन्नादौ भिन्नयोगवियोगविधि माह योगइति योगः संकलनमंतरं वियोजनं

च भिन्नानां कर्तव्यं तदा समच्छेद विधानात् तुल्याः समीकृता हरा अंशाश्च येषां तादृशां कार्यः ननु यस्य राशेश्छेदो न भवेत् तस्य कथं समच्छेदता स्यात् तत्राह कल्प्य इति यस्य राशेर्हरश्छेदो नास्ति तस्य रूपं १ हरः कल्प्यः तेन समच्छेदता संपाद्या उपजातिः अर्द्धमस्याग्रिमं सूत्रं ७ उदाहरति पंचांश इति पादहे सखे पंचांशः रूपं १ स्य पंचमोंशः पादश्चतुर्थोशः त्रिलवस्तृतीयो भागः अर्द्धं रूपदलं षष्ठश्च भागः एतानेकीकृतान् संकलितान् मम आशु शीघ्रं ब्रूहि भिन्नव्यवकलनमुद्दिशति एभिरिति एतैः सर्वैरेकीकृतैर्भागैरपवर्जितानां वियोजितानां त्रयाणां रूपभूतानां शेषं किं स्यात् तदा शु वद अत्राशुपदस्य भिन्नवाक्यस्थत्वात् ब्रूहि कथयेति वदयोन रुक्तं ज्ञेयं तदेव विन्यस्य दर्शयति॥ न्यास इति

५	४	३	२	६
१	१	१	१	१

एषां भागानां अन्योन्यहाराभिहतौ हरांशाविति जाता समच्छिदा

१४४	१८०	२४०	३६०	१२०
७२०	७२०	७२०	७२०	७२०

अंशानामैक्यं ६४४

१०४४ हराश्च ७२० उभयेषां बहुभिरपवर्त्तने जाते २९ अथैषां त्रिभिर्वियोजनार्थं न्यासः

२९	३
२०	१

कल्प्यो हरो रूपमहारराशेरित्युक्तात्र काग्रेपि रूपं १ छेदः कल्पितः अत्राप्यन्योन्यहाराभिहतावितिसवर्णता क्रियते

२९	६०
२०	२०

अंतरेकृते जाते ३१ इति व्यवकलनं ८॥ अथ भिन्नानां गुणने भजनयोः प्रकारमाह: अंशा

न्यासः

१	१	१	१	१
५	४	३	२	६

ऐक्ये जाते २९ अथ तैर्भागैर्वर्जितानां त्रयाणां शेषः ३१ इति संकलितादि ७॥ अथ भिन्नगुणने सूत्रं अंशाहतिश्छेदवधेन भक्ता लब्धं विभिन्ने गुणने फलं स्यात् उद्देशकः सत्र्यंशरूपद्वितयेन निघ्नं ससप्तमांशद्वितयं भवेत् किं अर्द्धं त्रिभागेन हतं च विद्धि ददतोसि भिन्ने गुणनाविधौ चेत् ॥९॥

हतिरिति उद्दिष्टानां भाज्यभाजकानां येंशास्तेषां। परस्परं घातः तथा तदीयानां छेदानां च मिथो वधो गुणनं कार्यं तत्र छेदघातेनांशघाते भक्ते यल्लभ्यते तद्विभिन्ने भिन्नविषयके गुणने फलं।

स्यात् उदाहरणमाह सत्र्यंशेति हे मित्र यदि भिन्ने भिन्नविकल्पे गुणनाविधौ त्वं दक्षश्च कुशलोसि तदा रूपसप्तमांशसहितं रूपद्वितयं गुण्यं त्र्यंशसहितं रूपद्वितयेन गुणकेन निघ्नं गुणितं किं भवेत् तथा रूपार्द्धं रूपत्र्यंशगुणितं त्वं विद्धि जानीहि २१ उपजातिः न्यासमाह न्यासइति अंशसप्तमांशयुतद्विक न्यासः

२	२
१	१
३	७

छेदघ्नरूपेष्वितिसावर्ण्ये $\frac{७}{३}$ $\frac{१५}{७}$ पुनरंशानां ७।१५ मिथोघातः १०५ छेद ३।७ हतिः २१ अंशहति छेदहतिभक्ता $\frac{५}{१}$ एव

न्यासः

२	३
१	१
३	७

सवर्णिते गुणिते जाते $\frac{५}{१}$ न्यासः

१	१
२	३

जाते $\frac{१}{६}$ इति भिन्नगुणाकारः॥

अथ भिन्नभागहारे सूत्रे वृत्तार्द्धं छेदंलवं च परिवर्त्य हरस्यशेषः कार्योथ भागहरणेगुणनाविधिश्च उदाहरणं सत्र्यंशरूपद्वितयेन पंचत्र्यंशेनषष्ठंवदमेविभज्य न्यासः

७	५	१	१
३	१	३	६

यथोक्तं करणेन लब्धं

१५	१
७	२

इति भिन्नभागहारः॥

मर्द्धस्य त्र्यंशस्य च न्यासः

१	१
२	३

अन्योन्यहाराभिहतावितिसावर्ण्यं

३	२
६	६

अंशाहतिः ६। छेदहतिः ३६ षड्पवर्तने जाते $\frac{१}{६}$ मूले।

न्यस्तं ४ भजनार्थं सूत्रं छेदमिति भिन्नानां भागहरणे कर्तव्ये हरस्य भाजकस्य छेदं लवं च परिवर्त्य छेदस्थाने छेदं विपर्ययेण विन्यस्य शेषो गुणनाविधिः कार्यः अंशाहति छेदवधेन भाज्या फलं लब्धं गंतव्यं अस्यैव वृत्तस्योत्तरार्द्धं वसंततिलकं भिन्नवर्गादिकरणसूत्रं भविष्यति १० भिन्नभागे उदाहरणमाहाधिकेनोपजातिरूपवृत्तार्द्धेन सत्र्यंशेति त्र्यंशसहितरूपद्वितयेन भाजकेन पंच रूपाणि विभज्य तथाति त्र्यंशेन रूपस्य षष्ठं भागं च विभज्य मे वद ॥ तन्न्यासस्ताह न्यास इति ‌| २ १/३ | ५ १ | अत्र छेदघ्नरूपे क्षितिसावर्ण्यं कृत्वा ७/३ ५/१ पुनश्छेदं लवं च परिवर्त्य न्यासः ३/७ ५/१ पुनरंशानां छेदानां च यथास्वं घातः | १५ ७ | भागे लब्धं २१/७ फलं बोध्यं एवं त्र्यंश षष्ठन्यासः | १ ३ | १ ६ | भाजकस्य छेदलवपरिवृत्तिः क्रियते | ३ १ | १ ६ | पुनरंशानां छेदानां च घातः कृतः | ३ ६ | त्रिभिरपवर्तने जाते | १ २ | इदं मूलं कृतान्यस्तं इति ॥ भिन्नगुणनभजनविधा

9

एवं भिन्नविषयं संकलनादिकर्मचतुष्टयमुक्त्वा तद्विषयमेव वर्गादिकर्मचतुष्कं सन्नयति वर्ग इति भिन्नानां वर्गे चिकीर्षिते छेदांशयोः पृथक् २ कृतौ वर्गौ कार्यौ तथा च नविधौ कर्त्तव्ये घनौ तयोः कार्यौ पदे वर्गमूले घनमूले च पदप्रसिद्धौ वर्गस्य घनस्य च मूलज्ञानाय छेदांशयोर्विधेये ॥ ३

अथ भिन्नवर्गादौ सूत्रं वर्गे कृतौ घनविधौ तु घनौ विधेयौ छेदांशयोः पदे च पदप्रसिद्ध्यै १ उदाहरणं सार्द्धत्रयाणां कथयाशु वर्गं वर्गात्ततो वर्गपदं च मित्रं घनं च मूलं च घनात्ततोपि जानासि चेद्वर्गघनौ विभिन्नौ ॥ न्यासः ७/२ अस्य जातो वर्गः ४९/४ अतो मूलं ७/२ अस्य जातो घनः ३४३/८ अतो घनमूलं ७/२ इति भिन्नपरिकर्माष्टकम् ॥ = ॥

दाहरणमाह सार्द्धेति अर्द्धेन सपदलेन सहितानां त्रयाणां वर्गं तत एव च वर्गाद्धि पदमूलं तेषामेव च घनं तत एव च घनाद्धि न मूलं हे मित्र आशु द्रुतं कथय चेद्यदि विभिन्नौ भिन्नविषयौ वर्गघ

नौजातासितंतदेसर्थः उपजातिः ११ न्यासमाह
न्यासइति | ३ १ ३ | छेदघ्नरूपेष्वितिसवर्णितयोः | २ |
अनयोः समद्विघातात्मकः प्रथक्पृथ
ग्वर्गः ४९/४ अस्यमूलंत्यक्तोत्यादिति सप्तानां
द्वयोश्चकृतिंत्यक्तामूलं ७/२ अस्यैवसमत्रिजा
तात्मकोघनः यथास्वहृताविमौ ४९/४ पुनः
स्वगुणितौ | ३४३/८ | घनमूलंचांत्याद्घनासप्ता
नांद्वयोश्च घनंविशोध्यलब्धं ७/२ जा
तं इतिभिन्नकर्माष्टकंसमाप्तं ॥

अथशून्यपरिकर्मसूत्रं· योगेखंक्षेप
समंवर्गादौखंखभाजितोराशिः खहरः
स्यात्खगुणः खंखगुणश्चिंत्यश्चशेष
विधौ १ शून्येगुणकेजातेखंहारश्चे
त्पुनस्तदाराशिः अविकृतएवज्ञेयस्त
थैवखेनोनितश्चयुतः २॥

एवंभिन्नाभिन्नविषयिकंपरिकर्माष्टकमुक्त्वा
प्रसंगाच्छून्यविषयकमपितदाह तत्रार्या॥
द्वितयंसूत्रंयोगइति खंशून्यंयोगेकेनापीष्टं

वोद्दिष्टास्तत्राद्यः यत्र तु भागे प्रभागायो अत यावियो अत ४।

तयोर्वोद्दिष्टास्तत्र द्वितीयः तयो राद्यं तावत् सूत्र
यति छेदघ्नेति चेद्यादि एकस्य रूपस्य भागाः
पादार्द्धादयो धिकाः संकलनीया ऊनका व्यव
कलनीयाश्चेत्युक्तं दोर्द्धमध्याधोभावेन न्यस्ते
षु रूपलव छेदेषु रूपं छेदेन गुणितं कार्यं द्वन
स्तत्र लवा धनर्णं कार्यो अधिवेधे धनं ऋणत्वे
अथ भागानुवंध भागापवाहयोः सूत्रं
छेदघ्न रूपेषु लवा धनर्णे नेकस्य भागा
अधिकोनकाश्चेत् स्वांशाधिकोनःख
लु यत्र तत्र भागानुवंधे च लवापवाहे
तलस्य हारेण हरं निहन्या स्वांशाधि
कोनेन तु तेन भागान् ४ अत्रोद्देशकः॥
सांघ्रिद्वयं त्रयं व्यंघ्रि कीदृग्रूपं सवर्णि
तं जानास्यंशानुवंधं चेत्तथा भागापवा
हनं॥५॥ ऋणमित्यर्थः अथ द्वि
तीयं सूत्रयति स्वांश इति यत्र स्थले स्वांशः स्व
राशिस्तस्यांशो भागो धिकः प्रभागेन यो अऊ
नः प्रभागेन वियो अश्चेत्स्या तत्र भागानुवंधे
भागापवाहे च कर्तव्ये तत तस्य हारेण शह

ंशा हरेति क्रमेणान्यस्तेषु भागप्रभागेषु तल।
स्थेन हारेण मूर्द्धगे हरं निहन्यात् गुणयेत् पुनः
स्वस्य यो ंशस्तेनाधिकेन युक्तेनोने नवा तेन।
तलस्थ हारेण भागान्मूर्द्धगानंशान् गुणयेदे
वं सति सावर्ण्यं जायते ३ पजातिः ४ उदाहर
णमाह सांघ्रीति हे मित्र चेद्यदि त्र्यंशानुवं।

न्यासः | २/१/४ | ३/१/४ | सवर्णिते जाते | ९/४ | ११/४ | त्र्यं
घ्रिः स्व | | | त्र्यंशयुक्तः स | | | नि

जदलयुतः कीदृशः कीदृशौ द्वौ त्र्यंशौ स्वां
घ्रांश हीनौ तदनुचरहितौ नौ त्रिभिः सप्त
भागैः त्र्यर्द्धस्वांघ्रांश हीनं नवभिरथ युतं
सप्तमांशैः स्वकीयैः कीदृक्स्या ब्रूहि वेत्
सि त्वमिह यदि सरवें शानुवंधापवाहे ६
न्यासः सवर्णिते जाते स्वस्वोपर्यंकापव
र्तने जाते | १/२ | २/३ | १/२ | इति चानुष्टुप मेतत्तत्॥

धं तथा भागापवाहनं जानासि तदाद्वयं सांघ्रिपा
दसहितं तथात्र ये रूपं त्र्यंघ्रिः पादोनं सवर्णितं
सत्कीदृग्भवति तद्वद त्र्यनुष्टुप् ५॥ तद्विन्य
स्य दर्शयति न्यास इति | २/१/४ | ३/१/४ | त्र्यत्र छेद।

13

केनसंकलनाविषयीक्रियमाणं क्षेपसमं क्षिप्यते इति क्षेपइति कर्मप्युत्पत्यायोऽयस्तत्समसमेवभवति नाधिकं येन युक्तं शून्यं तदेवजायते इत्यर्थः शून्येन युक्तमन्यदपिः विकृतमेवजायतइति । द्वितीयार्थंतेवक्ष्यति व्यवकलनं तु केवलाच्छून्यान्नजायतएवेतिस्पष्टं खेनत्वस्यस्य व्यवकलनेः विकृततवमेवेत्यपि वक्ष्यतिखेनोनितइति किंचवर्गादौखस्यवर्गेमूलेघनेघनमूलेवाक्रियमाणेखमेवभवति किंचखभाजितोराशिःखविकृतएवपरंखहरइतिसंज्ञकः स्यात् खगुणः खेनगुणितश्चराशिः खंभवति शून्येनगुणितं शून्यमितिप्रसिद्धेः ननुयस्यप्रथमं खंगुणकः पुनश्चान्योपितस्यसंस्कारः कर्तव्यश्चेत्तदाखगुणस्यशून्यत्वेशेषसंस्कारः किमाश्रयः स्या । तत्राह गुणइति शेषविधौकर्तव्येखगुणश्चिंत्यो मनस्येवखगुणतासाध्यानपुनः कर्मभूमौशेषविधिंसमाप्यपुनः खगुणतासाध्या [illegible] । कर्मभूमौशेषविधिं येत्यर्थः । ननुयस्यगुणकं भाजकंच शून्यमेवतस्यकीदृक्तमित्यपेक्षायामाह शून्यइति हारोभाजकः शून्येनगुणित

मादौ पुनः शून्यभक्तमविकृतमेव भवतीत्यर्थः
किंच खेन शून्येनोनो हीनो युतो मिश्रितश्च रा^
शिस्तथैवाविकृत एवेत्यर्थः २ उदाहरति ख
मिति पंचभिः तैर्युक्तं युक्तं खं किं भवति त
द्वद खस्य वर्गादिकं च वद पंचराशयश्च खे
न गुणिताः किं भवंति तथा दश खेनोद्धृताः

न्यासः पंच युक्तं खं ५ खस्य वर्गः
मूलं घनः घनमूलं पंच खेन गु
णिता जाता दश खभक्ता जाता १०
अज्ञातो राशिः खगुणः स्वार्द्धे
नयुक्तः गुण ३ हृ २ दृश्य ६३ अ
तो वक्ष्यमाणविलोमविधिना इष्टक
र्मणा वा लब्धो राशिः १४ अस्य ग
णितस्य ग्रहगणिते महानुपयोगः
इति श्री भास्करीये सिद्धांतशिरोमणौ
लीलावत्यां पाट्यां शून्यपरिकर्माष्टकं

किंभवेति शून्ये गुणके इत्यस्योदाहरणमा
हक इति यो राशिः खेन गुणितः पुनः नि^
जदलयुतः पुनस्त्रिभिर्गुणितः पुनः खेन

15

हृतः संस्त्रिघ्नात्मकः संपद्यते सकस्तं वद ३ तदेवं विन्यस्य दर्शइति न्यासइति एवं पंच पुक् ५ खस्य वर्गादि खगुणाः पंचखो हृता दश १० शेषविधुदाहरणोउद्देशकालापानु वादपूर्वकमभीष्टराशिमाह अज्ञातइति विलोमविधिर्यथा दृश्य ६३ खगुणतायां शून्यत्वेउत्तरसंस्कारस्य निराश्रयतया ख गुणत्वं चिंत्यमेवेति खगुणः ६३ त्रिभिर्भक्तः २१ निजार्द्धहीनः न्यासः | २१ १ २ | छेदघ्नरूपेष्वि तिसावर्ण्ये लवानधनीकार्यः किंतु छेदे ष्वयोज्यास्ते स्वभागआनेयः लवाढ्योनोह रोहरइति वक्ष्यमाणवचनात् तथाच जातं ४२ भागेदत्ते जातं १४ पुनः खहृतः खगु ३ णस्य खहृते त्वेन विकृतिर्जायते इत्युक्तं १४ अयंराशिः संपन्नः अयमेवानुलोमवि धिना विषयीजायते तथाहि राशिः १४ ख गुणस्त्रिविष्वितः १४ निजार्द्धेन ७ युतः २१ त्रिभिः ३ गुणितः ६३ खहृतो विकृतए

वेति अथैष्टकर्मणासराशिनीयते इष्टं १
निजार्द्धयुतं न्यासः $\frac{1}{1}\ \frac{1}{2}$ अत्रान्यहाराभि
हत्यासमछेदता $\frac{2}{2}\ \frac{1}{2}$ योगः $\frac{3}{2}$ यद्वाछे
दघ्नेतिसूत्रेणसव णेनयानिजार्द्धयोगः
कार्योयथा $\frac{1}{2}$ सावर्ण्ये $\frac{3}{2}$ पुनस्त्रिगुणः $\frac{9}{2}$
इष्टाहतं दृष्टमनेनभक्तमिति वक्ष्यमाणरीत्या
दृष्टं ६३ इष्टा १ हतं ६३ भागाय न्यासः $\frac{1}{}$
$\frac{9}{2}$ | $\frac{63}{1}$ पुनर्भाजकस्य छेदलवविपर्ययेण
न्यासः यथा $\frac{2}{9}$ | $\frac{63}{1}$ छेदांशघातः $\frac{126}{9}$
भागेदत्तेलब्धं १४ अयमेवराशिः यद्वेष्टं
४ निजार्द्धयुतं जातं यथा $\frac{6}{1}$ तल्लस्य हारे
णेतिसावर्ण्ये भागेलब्धं ३ | $\frac{1}{2}$ त्रिगुणं १८ दृ
ष्ट ६३ निष्ट ४ हते २५२ अनेन १८ भक्ते
लब्धं १४ राशिः नन्वस्य गणितस्य कुत्रो
पयोग इत्यत आह सेति तत्र सूत्र ग
णितविचारोवश्यमपेक्षित इ
त्यर्थः द्वितीयाध्यायमुपसंहरति इति ति

लाक्षितरलनयने यदि गणिते विमलोसंदेहादि
दोषान्नाक्रांतां विलोमक्रियां वेत्सि तदा ब्रूहि त्व
न्वयः शार्दूलविक्रीडितं ॥३॥ तन्न्यासमाह
न्यास इति । विलोमक्रियापाठ उद्देशप्रतिलोमेन
क्रियते प्राग् दिष्टमेवकार्यमंतउद्दिष्टं च प्रा।
मितितदंततएवारभ्यक्रियते यथादृश्यं २
दशगुणं २० अष्टहीनं १२ अस्य वर्गः १४४

न्यासः गुण ३ स्वांश ३/४ भाग ७ स्वां।
श ३ संगुणः हीनः ५२ मूलं युतिः
८ भागाः १० दृश्यं २ यथोक्तकरणेन जा
तो राशिः २८ इति व्यस्तविधिः समाप्तः

द्विपंचाशता युक्तः १९६ अस्य मूलं १४ अस्य
स्वत्र्यंशयोगः १४ अत्र छेदघ्नरूपे क्षिप्तेसा
वर्णेपिकार्यै छेदेन ३ रूपं गुणापेत ३ लवान धनी
कार्याः किंतु विलोमविधित्वात्तत्र व्य छेदे शो।
ध्यः एवं संस्कृत छेदः स्फुटहरः ६/२ भाग।

तोलब्धं २१ अयंसप्तगुणः १४७ अयंस्वचर
णत्रिकहीनः न्यासः १४७ अत्रतलस्यहा
रेण हृते हरे सति स्वं ३ शास्तलस्यहार
तोनशोध्याः किंतु तल स्यहार हृतहरेषु
योज्यास्तेस्फुटहाराः तलस्यहारेणच स
र्वोपरिगत भागा गुण्याः पश्चात्तलस्यहारां
पराकृत्य भाजकेनस्फुटेन भाज्याः लब्धंच
स्याप्यं तथाच न्यासः ५८८ सप्तभिर्भा
गतोलब्धं ८४ जातास्वच ४ रणत्रिकही
नते यं त्रिभक्तो यं २८ लब्धो यं राशिरयमे
वानुलोमविधिनोद्देशकालापानुसारेण
संक्रियमाणोद्दयंजायते तथाहि राशिः
२८ त्रिघ्नः ८४ स्वचरणैस्त्रिभिरन्वितः न्या
सः ८४ अत्रतलस्यहारेण हराभागा
धिके ३ नतु तेन भागागुणिताः ५८८ चतु
र्भिर्भा ४ गेलब्धं १४७ पुनः स ७ प्तभ

१७

क: २१ स्वत्र्यंशविवर्जितः तन्न्यासः २१ अत्रत
लस्यहारेण हरं स्वांशोनेन तेन भागं गु ३/१ एा येन
४२ त्रिभिर्विभागतो लब्धं १४ अस्य वर्गः १९६
३/२ अयं द्विपंचाशता हीन १४४ अस्य मूलं १२ अ
ष्टयुतं २० दशाहतं जातं २ इति विलोमविधिः ॥०॥
अथेष्टकर्म सूत्रयति उद्देशकेति इष्ट इच्छया क
ल्पितो राशिरेकात्मकः उद्देशकः पृच्छकस्तस्या
लापवद्वचनानुसारेण कृणः केनापि गुणितो

इष्टकर्मणि सूत्रं उद्देशकालापवदिष्टराशिः
क्षुण्णो हृतोंशैरहितो युतो वा इष्टाहतं दृष्टम
नेन भक्तं राशिर्भवेत्प्रोक्तमितीष्टकर्म ॥४॥

हतः केनापि भक्तो वा तथांशैः स्वभागैरहित ऊ
नितो युक्तो मिश्रितो वा कार्यः एवं कृते यो को जाय
ते तेन इष्टगुणितं दृष्टमुद्देशकोदिष्टं दृश्यं भक्तं
कार्यं तत्र यल्लभ्यते स राशिरुद्देशकाभीष्ट राशि
र्भवेत् गणितशास्त्रे इति विधानमिष्टकर्म प्रोक्तं ॥

पंचघ्नेति योराशिः पंचघ्नः पंचभिर्गुणितः पु
नः पुनः स्वीयत्रिभागेनोनस्ततोदशभिर्भक्तो
हृतः पुनाराशेः कल्पितराशेस्त्र्यंशेनतृतीयां
शेनार्द्धेनपादेनचतुर्थांशेनचसमन्वितः स
घ्नूनसप्ततिर ७० षष्ठ्यात्मकोभवतिसराशिः।
कस्तंकथयेत्यर्थः तदेवविन्यस्यदर्शयतिन्या

अत्रोद्देशकः पंचघ्नःस्वत्रिभागोनोदशभक्तः
समन्वितः राशित्र्यंशार्द्धपादैःस्यात्कोरा
शिर्घ्नूनसप्ततिः ५ न्यासः गुणः १/३ भाग
राश्यंशा १/३ १/२ १/४ युतिः दृश्यं ६८ अत्रक
ल्पितरा शिः ३ पंचघ्नः १५ स्वत्रि
भागोनः १० दशभक्तः १ कल्पितराशि ३
त्र्यंशार्द्धपादैरमीभिः १७/४ सप्ततोराशिः
१७/४ अनेनदृष्टं ६८ मिष्टघ्नं २·४ भक्तं जातोरा
सइति सूत्रार्थमेवस्पष्टइति एवंपत्रेति अत्रेष्टं
३ पंचगुणः १५ स्वत्रिभागोनताद्ये १५/३ तलस्य

हारेणोतिसावर्ण्यं $\frac{3}{3}\frac{3}{2}$ छेदभक्तेलब्धं १· दशभक्तः १ अंशादिषु तयेन्यासः $\frac{3}{3}$ | $\frac{3}{2}$ | $\frac{3}{4}$ | अन्योन्यहाराभिहताविति समच्छिदा $\frac{24}{24}$ | $\frac{36}{24}$ | $\frac{18}{24}$ | योगः अनेनयुक्तो राशिः तन्न्यासः

१	७८
१	२४

समच्छेदः परिवर्तने जाते

२४	७८
२४	२४

योगः $\frac{१०२}{२४}$ उप ७४ दृ ष्ट

६० मिथ्या ३ हतं $\frac{७८ \cdot २०४}{२४}$ पूर्वस्थापितेन तेन राशिना भक्तं भागा यच्छेदलव

यत्रोदाहरणेकेन चिद्भक्तो गुणितो वांशैर्युतो रहितो वा स्यात् तत्रेष्टराशिं प्रकल्प्य तस्मिन्नुद्देशकालापवत्कर्मणि यन्निष्पद्यते सभाजकः कल्पितेष्टगुणो दृष्टो भाजस्तत्र फलमभीष्टराशिः स्यात् ॥

परिवर्तनं ।

४	२·४
१७	१·

मिथोंशछेदघातः घातः ८१६ छेदभागतोलब्धा ४८ राशिः अयमेव ४८ राशिः पंचघ्नतादिसंस्कृतोष्टषष्टिर्भवति ।
तथाहि राशिः ४८ पंचघ्नः २४· स्वत्रिभागो ॥

21

लीलावतीटि-
३६

नः | २४० / १ / ४ | तलस्थहारे एतिजाते | ४८० / ३ / ३ | द्वे दशभक्तः १६० गेलब्धं १६० दशभक्तः | ४८० / ३ / ३ | १६रा शिश्च शार्द्धपादैरन्वितः न्यासः

४८	४८	४८	३८४	१७६	२८८
३	२	४	२४	२४	२४

समच्छिदामेषा

मैक्यं | १२४८ / २४ | अनेनयुतोराशिः | १६ / १ | १२४८ / २४ | न्यहारानिघातेनसा

वर्णयं | ३८४ / २४ | १२४८ / २४ | योगेजाते | १६३२ / २४ | भागेलब्धं ६८ यद्वा भार्ध्यं

शादियोगस्य | १२४८ / २४ | षड्पवर्तनेजातं १
२०८ अनेनसमच्छिदायुतोराशिः २७२
४ भागेजाते ६८ सएवराशिः एवमन्यानपीष्टराशीन्कल्पयित्वाभीष्टराशेरानयनंबोध्यं यथा इष्टराशिः १ पंचघ्नः ५ स्वत्रिभागोनः ५ तलस्थहारे एतिजाते १० दशभक्तः १ / ३ / ३ स्वांशा १ / ३ र्द्धपादैर्युतः समच्छेदाय न्यासः

८	१२	६
२४	२४	२४

ऐक्यं २६ / २४ अनेनराशिः | ३ | २ | ४ |

२२

३६

३ युक्तः | १ | २ | ५ | सावर्ण्ये योगे जाते १२ षड
| ३ | २ | ४ |
पवर्तने १०/१२ जाते अपनेने ह्याह तेदृष्यं ६९
भक्तं दांशोपरिव त्र्यंशघातः ३/४ | ७२ | ७२ | ६ । ११
भागे लब्धे ते राशिः ४८ इति एव मन्येषु ॥ गणेशवते

अथ दृश्यजातमुदाहरणं अमलकमलरा
शेस्त्र्यंशपंचांशषष्ठैः स्त्रिनयनहरिसूर्या
येन तुर्येण चार्य्या गुरुपदमथ षड्भिः पू
जितं शेषपद्मैः सकलकमलसंख्यां क्षि
प्रमाख्याहि तस्य ॥६॥ | ३ | ५ | ६ | ४ | दृ
श्यं ६ अत्रेषं १ राशिं प्रकल्प्य प्राग्वजातं
कल्पनेज्ञेया एवं धनांशदृश्यराशिरुदाहृतः ॥
अथ ऋणांशराशिमुदाहरति अमलेति हेसखे येन
पुंसा अमलानामुज्वलानां विकसितानां कमला
नां राशेस्त्र्यंशेन त्रिनयनः शिवः पंचांशेन हरिर्वि
ष्णुः षष्ठभागेन सूर्य तुर्येण चतुर्थभागेन चार्या
दुर्गा सजिताः अथ षड्भिः शेषपद्मैः गुरुं पद्मं ।
पूजितं तस्य सकलकमलसंख्यां क्षिप्रं शीघ्रं आ ।

र्थ्याहृतस्य सर्वाणि कतिकमलान्यासन्निति भावः नन मयय पयुते यं मालिनी भोगिलोकैः ६७ प्र
त्रैषं १ दृश्यं ६ उद्दिष्टांशानां समछेदाय न्यासः ॥

१	१	१	१	१२·	७२	६·	९·
३	५	६	४	३६·	३६·	३६·	३६·

ऐक्यं ३४२ ष३
एवर्तितं ३६· तं

(५७/६·) अस्यैषां दृणार्थं न्यासः ५७/६· | १/१ सावर्ण्ये
५७/६· | ६·/६· अवकलने ३/६· ३ष्टांशो हृतं दृष्ट ६ म
नेन भाज्ये छेदांशोपरिवर्त्ते न्यासः
६·/३ | ६/१ अंशघातः ३६·/३ भागे लब्धं १२· तथा ^
चायमर्थो बोध्यः बौध्यः सकलकमलराशिः
१२· अस्यत्र्यंशेन ४· शिवः पंचांशेन २४ विष्णुः
षडंशेन २· रविस्तुर्यांशेन ३· देवी षड्भिः ६ गुरु
पदं पूजितं एषां ४·|२४|२·|३·|६ मेशानामै
क्यं १२· जातं ॥६॥ उदाहरणांतरं मुक्ताहा
र इति हे गणकनिधुवनकलहे दंपत्योर्मध्ये मु
न रूपसंमर्द्दे न रूपायास्त्रारूणाय शालिन्याद्या
षितः कंठलेविनै मौक्तिकानां तारोमहर्घो ^

नैर्मल्यवदाननादिगुणविशिष्टो हारो विकीर्णस्त्रुटि
तस्तत्र त्रिभागो भूमौ यातः पतितः अथ पंचमांशः शय
नतले शय्यायां गतो दृष्टः सुकेश्या स्त्रिया षष्ठो भागः आ
नः स्वयं गृहीतः प्रियेण भर्त्रा दशमको दशमो भागः संगृ
हीतः मुक्तानां षट्कं शिष्टं च सूत्रे मुक्ताडोरके दृश्यं दृश्य
ते कतिपयैः किंसंख्यैर्मौक्तिकैरेष हारो ग्रथित आ
सीदिति कथय अत्रैर्यानां त्रयेण त्रिमुनियति युता।

हारस्तारस्तरुण्या निधुवनकलहे मौ
क्तिकानां विकीर्णो भूमौ यातस्त्रिभागः
शयनतलगतः पांचमांशोऽस्य दृष्टः प्राप्तः ष
ष्ठः सुकेश्या गणक दशमकः संगृहीतः प्रियेण
दृश्यं षट्कं च सूत्रे कथय कतिपयैर्मौक्तिकैरेष

स्रग्धरा सा प्रसिद्धा अत्रापि इष्टं १ दृष्टं ६ उद्दिष्टांशानां
समछेदाय न्यासः

१	१	१	१
३	५	६	१०

३००	१८०	१५०	९०
९००	९००	९००	९००

योगः ७२०।९००
द्वादशभिरपवर्तने ६०।७५ पुनस्त्रिभिर्वर्तने २०।२५
जातं इष्टं शोध्यते न्यासः २०/२५ । १/१ । सावर्ण्ये २०/२५ । २५/२५
अंतरं ५/२५ इष्टाहतं दृष्टमनेन भक्तं न्यासः ५/२५ । ६/१ ॥

भाजकछेदांशपरिवर्त्तनं २५।६ मिथोंशघातः
१५· भागेलब्धं ३० मुक्ताः तथाचत्रिंशन्मौक्ति
कैर्हारोगुंफितः त्रुटितेतस्मिंस्त्र्यंशो १० भूमौ।
पंचांशः ६ स्तल्पेपतितः षडंशो ५ नार्यादमांशो
३ भर्त्राचलब्धः शिष्टं ६ सूत्रेदृष्टं एषा १०।६।५।
३।६। मैक्यं ३० ॥ अथप्रभिन्नांशराश्युदाहरणमाह

पूथार्द्धंसत्रिभागंवनविवरगतंकुंजराणां
चदृष्टं षड्भागश्चैवनद्यांपिबतिचसलिलंस
प्तभागेनमित्र पद्मिन्यांचाष्टमोशः स्वन
वमसहितः क्रीडतेसानुरागो नागेंद्रोहस्ति
नीभिस्तिसृभिरनुगतःकाभवेद्यूथसंख्या
॥८॥

यूथार्द्धमिति हेमित्र कुंजराणांगजानांयूथार्द्धस
मूहदलं स्वीयत्रिभागयुतं वनविवरगतेकानन
कुंजगतेदृष्टं तस्यैवयूथस्यचषड्भागः स्वसप्तम
भागेनयुतोनद्यांसलिलेजलंपिबतितथाष्टमां
शः स्वनवमांशसहितः पद्मिन्यांसरस्यांसानु
रागः प्रीतिमान् क्रीडते एकोनागेंद्रोमतंगजे।

द्रस्ति मृगि र्हस्तिनीभिरनुसृतो दृश्यते तत्र स
कल यूथस्य संख्या का भवेत् कियंतो गजाइति तां
वदेत्यर्थः स्रग्धरा त्रापि वृत्तं अत्र इष्टं १ दृष्टं ४
उद्दिष्टांशानां न्यासः

१	१	१
२	६	८
१	१	१
३	७	९

प्रथमं तलस्थह
रेणेति सावर्ण्यं ॥

४	८	१०
६	४२	७२

[illegible]	[illegible]	२५२
१८१४४	१८१४४	१८१४४

राशीनां समच्छेदीकृतानां
योगः १८०७२ । १८१४४ । द्वादशभिरपवर्त्त
ने जातं १५०६ । १५१२ पुनः षड्भिरपवर्त्तने ।
२५१ । २५२ अनयोर्म्महाराभिघातेन सवर्णितादि
ष्टात् । शोधिते जातमिदं

१
२५२

इष्टा हृते दृ
ष्टे ४ मनेन भाज्यं

१	४
१२५	१

छेदलवपरिवृत्तिः

२५१	४
१	१

अंशा हृतिः १००८ छेद भ
क्तेयमेव यूथसंख्या १००८ अष्टोत्तर
सहस्रं गजास्तदर्द्धं ५०४ स्वत्रिभागेन १६८ यु
तं ६७२ वनकुंजगं यूथषड्भागः १६८ स्वसप्त
भागेन २४ युतः १९२ नद्यां जलं पिबंति यूथाष्ट
मांशः १२६ स्वनवभागेन १४ युतः १४० सर

लीं॰वि॰
४०

सिरवेलतिं शेषं १ गुजः ३ गजः ६७२।१९२।
१४०।४ एषामेकं गजयूथसंख्या १०८ इति॥
अथ शेषांशजातीयमुदाहरणमाह स्वार्द्धमि
ति हेमित्र यदि भवता शेषजातिः शेषस्य शिष्ट
स्यं वराशेरंशपरं परायत्राधिको नाचोद्दिश्य
ते सा शेषजातिः स्फुनास्ति तदा तस्य पुंसो द्रव्य
प्रमाणं सकलवित्तमितिं वदतस्य कस्य यस्ती
र्थ पांथः कमपि धनराशिमादाय तीर्था
एयटमानः सुकृती नरः स्वार्द्धं स्वं धनं तस्या

स्वार्द्धं प्रादात्प्रयागेन वलव युगलं योवशे
षाद्धकाश्यां शेषांघ्रिं शुल्कहेतोः पथि द
शमलवा षट्टशेषाद्गयायां शिष्टा निष्कत्रि
षष्टिर्निजगृहमनयात्तीर्थपांथः प्रयातस्त
स्य द्रव्य प्रमाणं वद यति भवता शेषजातिः
स्फुनास्ति॥९॥

र्द्धं धनं प्रयागे प्रादाद्द्विजेभ्यो वितीर्णवान् यपु
नरवशेषाद्धिष्टधनात्रवलव युगलं नवमां ४०

शद्विनी यकार्यं श्राद्धं दानं तथा तस्य शेषस्य।
र्धं चतुर्थांशं पथि मार्गे भुक्तं हे नौ राजदेयं ती
तीर्थकरनियोजनाय व्ययीचकार पुनः शेषा
त्षड्‍शमलांशान्‌ दशमांशं षड्‌ गयायां श्राद्धे दैवं
व्यये कृते निष्कानां त्रिषष्टिः शिष्टा सो नयानिष्क
त्रिषष्टानिज गृहं प्रयात स्तस्य द्रव्य मानं वद स
वैकति निष्का अभवन्निति स्रग्धरा छंदः २॥

न्यासः १।२।१।६।१ दृश्यं ६३ अत्र रूपं
राशिं प्रकल्प्य शेषाद्भागान् पास्यजातं।
६. अनेनेष्टाहते दृश्ये भक्ते प्राग्वज्जातं ५४०
द्रव्यमानं॥=

तद्विन्यासमाह न्यास इति अत्रेष्टं १ अस्माद‌र्द्धं
१/२ प्रयागे दत्ते शेषं १/२ अस्मान्नवलवयुगलं काश्या
देवं तदानयन्याय न्यासः १/२।२/९ लवाल वघ्नात्स्वह
राहरघ्नेति सावर्ण्ये जातं २/१८ एतन्नवलवयुगलं पूर्व
शेषात् १/२ समच्छेदेन शोध्यं न्यासः १/२।२/१८ समच्छेदः
१८ ४ व्यवकलने शेषं १४/३६ उद्दलाघवाय द्वाभ्यां
३६ ३६

मपवर्त्यते ७/२८ अस्माद् घ्निः शोध्यः तदर्थं भाय न्यासः ७/२८ । १/४ पूर्ववल्लवालवघ्न इति जातं ७/२ इदं पूर्वशेषात् ७/२८ समच्छेदयायास्य समच्छेद स्यालाघवाय समेनकेनाप्यपवर्तिताभ्यां यद्वा हरांशौ सुधियात्र गुण्याविति सूत्रेण सप्तदशा पवर्तिताः हाराभ्यां क्षिप्यते

७/२८	७/२	२८/७२	७/२
१	४	१	४

वियोजने जाते २१/७२ त्रिभिर पवर्तिते ७/२४ अस्य षड्दशमलवा अस्माच्छो ध्याः न्यासः ७/२४ । ६/१० लवालवघ्ना इति जातं ४२/२४० इदं पूर्वशेषात् ७/२४ समच्छिदीकृतमपास्यते समच्छेदोपि पूर्ववच्चतुर्विंशत्यपवर्तित हाराभ्यां क्षिप्यते

७/२४	४२/२४०	७/२४०	४२/२४०
१	२०	१	१०

वियोगे शिष्टं २८/२४० चतुर्भिरपवर्तितम् इदं ७/६० अयं भाजकोनेनेष्टा । हतं दृश्यं ६३ भा ज्यं न्यासः ७/६० । ६३ छेदांशयोर्विपरिवृत्ता न्यासः ६०/७ । ६३/१ अथ छेदांशयो॥ प्रकारांतरं ।

महाघ्र वेति भागापवाहविधिस्तलस्य हारेण हरांशो भागोनेन तेन भागानं गुणनं तेना पीद मेवजायते यथोद्दिष्टो न्यासः तत्र प्रथमं तलस्य हारे ऽशेति कृते जातं रस्य कृते जातं २१/७२ पुन स्य तथा करणे जातं ६४/७२ दशापवर्तने जातं ८/९ भा जकं तेनेते द्वृष्टे भक्ते लब्धं द्रव्यमानं ५४० इति द्वितीय प्रकारः॥

अथवा भागापवाहविधिना जातं ८/९ अथवा व्यस्तविधिनापि जातं द्रव्यप्रमाणं ९/४

अथ प्रकारांतरमाह अथ वेति व्यस्तविधिर्विलोमविधिः अथ ऋणं स्वं स्वमृणमिति वचनाद् दृश्यं लवोन हारैर्युतं कार्यं तथा च लवानां हाराणां च न्यासः

१	२	१	६	लवाः	१	२	१	६	लवोन
२	९	४	१०	हाराः	१	७	३	४	हाराः

एभिर्दृश्यं व्युत्क्रमाद्योजनीयं तत्रादौ षड्भिश्चतुरंशैर्दृश्यं समच्छिदा योज्यं चतुर्थांशा अपि लवा लवघ्नाः

ति सवर्णनयोद्यार्थः तदर्थं न्यासः ६३ | ६/४ जा
ते ३७८/४ अनेन षड्गुण चतुरंशेन दृश्यं योज्यं ।
न्यासः ६३ | ३७८/४ अन्योन्य हाराभिघातेन सा
वर्ण्ये जाते २५२/४ | ३७८/४ योगे जातं ६३०/४ ।
अयं स्वांशेन योज्यः अस्य त्र्यंशो द्वाराय न्या
सः ६३०/४ | १/३ लवालवघ्नाइति जातः स्वांशः ६३०/१२
अनेन प्राक्तनो योज्यः समच्छेदायतन्न्यासः ।
६३०/४ | ६३०/१२/३ अपवर्तितहाराभ्यां मिथो घातः ।
१८९०/१२/१ | ६३०/१२/१ योजने जातं २५२०/१२ द्वा
दशभिरपवर्तने २१० अस्य द्विगुणस
प्तांशानयनार्थं न्यासः २१० | २/७ लवालवघ्नाइ
ति जातं ४२०/७ अस्य प्राक्तनेन योगार्थं न्यासः ।
२१०/१ | ४२०/७ समच्छेदः १४७०/७ | ४२०/७ योजनायां
जातं १८९०/७ सप्तभिरपवर्तनाजातं २७०/१ द्विगु
णोयं जातो ५४० राशिर्द्रव्यप्रमाणं ॥ ॥

अथ मं ग्यंतरे एणयमेव विधिः प्रदर्श्यते यथा दृश्यस्यं ६३ षड्भिर्दशमलवैर्नव नार्ये न्यासः ६३ १
अथ स्वांशाधिकोने तुलवाछेदानो हरो हर इ ति वचनाच्छेदे रूपं संगुणयलवाछेदे भ्यरुणी कार्याः यथाजातं ६३ द्वाभ्यामपवर्तन्यस्यते ३१ ५ अत्रेतलस्यछेदेन रूपं संगुणयस्वांशोनेन २
यद्वाछिद्वितभक्तेनलवेन हारघाते न भाज्यं प्रकटं फलं स्यादितिवाजातं छे. शेषंप्राग्वत्॥
तेन तलस्य हारो गुणपः १२६ छेदभक्तेलब्धं । २१ एवमयंनवलवयुगलं तेन संस्कार्यः २१ १
जातं १८९ छेदभक्ते लब्धं २७ इदंवनरर्द्धे ३ २
न संस्कृतं तथा २७ ३ २ जातं ५४॥ मानंप्रकारांत रं॥ अर्द्धवृतेन सूत्रेणाह यद्वेतिलवैर्नूना नां हाराणामिथोघातश्छेदो छेदानांमिथोघा तेन भक्तः कार्यः यद्वा भ्येतसभाजकस्तेन प्रक ट मुद्देशकोद्दिष्टं दृश्यंभाज्यं तत्र लब्धं फलं स्या

न् यथात्रैवलवो॰ न हारा १।७।३।४ स्तेषांघा
तो ८४ भाज्यः छिदो २।८।४।१॰ घातो ७२॰भा
जकः उभौद्वादशभिरपवर्तितौ ७।६॰ दृश्यम
नेन व्यस्तच्छेदलवेन सवर्णितेन भक्तं ५४॰
जातं तदेव धनमानमिति प्रकारचतुष्टयमुक्तं।
अलमति पल्लवितेन॥

अथ विश्लेषजात्युदाहरणं॰ पंचांशोलि
कुलात्कदंबमगमत्र्यंशः शिलींध्रं त
योर्विश्लेषस्त्रिगुणो मृगाक्षि कुटजं दो
लायमानोपरः कांते केतकिमालती
परिमलप्राप्तैककालप्रिया दूताहूत
इतस्ततो भ्रमति खे भृंगोलिसंख्यां वद॥१॰॥

अथ विश्लेषजातिमुदाहरति पंचांश इति हे कां
ते सुंदरहे मृगाक्षि मृगनयने क्वापि कानने लिकु
लाद्भ्रमरराशेः पंचांशः कदंबवृक्षमगमत।
स्यैव च त्र्यंशः शिलींध्रं छत्राकमगमत योः
पंचांशत्र्यंशयोर्विश्लेषोंतरं त्रिगुणस्तत्स।

35

रव्या कोलिगणः कुटजमगमत् अपरोभृंगः
खेआकाशेदोलायमानोदोले वा व्यवस्थितैकदि
गातिरितस्ततोभ्रमति तत्रहेतुः केनकिमालः
तोः परिमलावामोदावेककाकसमयानोप्रिया
दूतौनाभ्यामाहूत इव समकालसमागतप्रियादू
तद्वयाकृष्टप्रणयीवगंधाकृष्ट इतस्ततो भ्रमति।
एतेनोभयोर्गंधयोः समप्राधान्यमुक्तं तत्र तं
भ्रमराणां सर्वसंख्यांवदकत्यलयोवभूउरिति

न्यासः १।१।६।३इष्टं १ दृश्यं १जातमलिकु
लमानं १५ एवमन्यत्रापि इतीष्टकर्मस
माप्तं ॥ ॥

शार्दूलविक्रीडितं॥१०॥ न्यासमाह न्यासइति
विश्लेषायन्यासः $\frac{1}{5}$।$\frac{1}{3}$ समछेदः $\frac{3}{15}$।$\frac{5}{15}$ विश्लेषः
$\frac{2}{15}$ त्रिगुणः $\frac{6}{15}$ सर्वेषामपन्यासः $\frac{1}{5}$।$\frac{1}{3}$।$\frac{6}{15}$ अन्यो
न्यहाराभिघातेनसावर्ण्ये $\frac{45}{225}$।$\frac{75}{225}$।$\frac{90}{225}$ योगः
२१०।२२५ इष्टा १ द्विशुद्धंजातं १५।२२५ अनेनेष्टा
हतं दृश्यं १ भक्तं छेदोशविपर्ययेणसवर्णायितामा
गेलब्धं १५ अस्यपंचांशो भ्रमरत्रिके ३ कदंबे।

अंशोऽत्र मर पंचकं ५ शिलीध्रे त्रिगुणविश्लेषो
भृंगकं ६ कुटजे एक सुखे भ्रामति राषा ३।५।६।
१। मेकं सर्वालि संख्या: १५ एवमन्यत्राप्युदाह
रणांतरे स्वधियोत्तिरवधार्यो॥ इतीष्टकर्मनि
रूपणं पूर्ण्मिगात्॥ अथ संक्रमणविधिनिरू
पणं प्रतिजानीते॥ अथेति अथेष्टकर्मनिरूप

अथ संक्रमणे सूत्रं वृत्तार्द्धं योगोंतरेणो
नयुतोर्द्धितस्तौ राशी स्मृतौ संक्रमणा
ख्यमेतत्॥११॥

णांतरं संक्रमणांतरं यत्सूत्रं वृत्तार्द्धं श्लोकदला।
रूपं कथ्यते तदेवाह योग इति उद्देशकोद्दि
ष्टो योगस्तदुक्तेनैवांतरेणोकत्रोन: परत्रयु
त: कार्य: पुनर्द्वि[illegible]दलीकार्य: तावभीष्टरा
शीजायेते एतत्संक्रमणाख्यकर्मकथ्यते॥
इंद्रवज्रा उत्तरार्द्धं मन्निमसूत्रं ११॥ तदुदाह
रति ययोरिति हेवत्स ययोराश्यो: सैकं शतं
१०१ योगो भवति पंचविंशति: वियोगोंतरं।
भवति तौराशी मेमह्यं वद यदि त्वं संक्रमणं

वेत्सि जानासि अनुष्टुप् ॥१२॥ तदेव विन्यस्य दर्शयति न्यास इति अत्र हि योग: १०१ अंतरेणैं कत्वेन: ७६ ऊनश्च १२६ अर्द्धित: ३८।६३ मावभीष्टराशी अनयोरेव योग: १०१ वियोगश्च २५ जायते अथ वर्गसंक्रमणमाह वर्गांतरमि

उदाहरणं ययोर्योग: शतं सैकं वियोग: पंचविंशति: तौ राशी वद मे वत्स वेत्सि संक्रमणं यदि १२ न्यास: १०१ अंतरं २५ जातौ राशी ३८।६३ अथ वर्गसंक्रमणे करणसूत्रं वृत्तार्द्धं वर्गांतरं राशिवियोग भक्तं योगस्तत: प्रोक्तवदेव राशी उदाहरणं राश्योर्ययोर्वियोगोष्टौ तत्कृत्योश्च चतुश्शती विवरं ब्रूहि तौ राशी शीघ्रं गणितकोविद १३॥ ०॥ ०॥ ०॥ ०॥ ०॥ ०॥

ति उद्दिष्टं वर्गांतरमुद्दिष्टेन राशिवियोगेन भक्तं सद्राश्योर्योगो भवति तत: प्रोक्तवदेवास्मि लेकर्म स एव योगांतरेणोनो युतो द्धितस्त्र का

र्यस्तेन राशी स्यातां उदाहरणमाह राश्योरि
ति हे गणित कोविद गणित शास्त्र प्रवीण मतेनौ
राशी शीघ्रं ब्रूहि तौ कौ ययो राश्यो र्वियोगो ष्टौ ८
भवति तत्कृत्योश्च तदीय वर्गयोश्च विवरं
वियोगश्चतुश्शती ४०० भवति तौ इति प्रश्नः
२३॥ तावेव सिद्धवत्कृत्य दर्शयति न्यास इति।

न्यासः राश्यंतरं ८ कृत्यंतरं ४०० जातौ
राशी २१।२९ अथ किंचिद्वर्गकर्मोच्यते इ
ष्टकृतिरष्टगुणिता व्येका दलिता विभा
जितेष्टेन एकः स्याद्स्य कृतिर्दलिता
सैकापरो राशिः २४॥

अत्र वर्गांतरं ४०० राशिवियोग ८ भक्तं लब्धं
५० अयं योगः ५० राश्यंतरेणोनयुतः ४२।
५८ दलितः २१।२९ जातौ राशी अनयोरेव वि
योगः ८ एतद्वर्गौ च ४४१।८४१ वर्गांतरं च
४०० इति अथ वर्गकर्मणि किंचिदाह इष्टेति

३९

ययोराश्योः कृतियुतिवियुतीमिथोवर्गयोग
वियोगौव्येकेएकहीनौ वर्गरूपौस्यातांतयोरा
श्योरित्यमानयनंभवति यथाकल्पितस्येष्ट
स्यकृतिवर्गोष्टगुणिता व्येकासमछेदविधिना
निरेकादलिना द्वीकृता कल्पितेष्टेन सवर्णिते
नविभाजितासमेकोराशिः स्यात् अथ योरा

रूपंद्विगुणेष्टहृतं शेषं प्रथमोयवापरो
रूपं कृतियुतिवियुतीव्येकेवर्गौस्यातां
ययोराश्योः १५ ॥ =

राशिरूक्षनोस्येवकृतिर्दलितासेकाचापरो
राशिः १४ अथप्रकारांतरं रूपमिति रूपं
कल्पितेष्टेनद्विगुणेनहृतंभक्तं ५नः सेष्टंप्र
थमोराशिः परोद्वितीयराशिस्तुरूपमेवअ
थवाप्रकारभेदार्थः आर्यात्रवृत्तद्वयोः १५
उदाहरति राश्योरिति मूलप्रदंवर्गरूपौतौराशी
हेमित्र अस्यकर्मणोतु हूरुतामर्थवादेमाह य

ऽत्रेति बीजाख्यगणिते पटवो निपुणा अपि बुधा
मूढा व्याकुलाः संतो यत्र क्लिश्यंति तत्र हेतुः षो
ढेति षोढा षट्प्रकारमुक्तं यद्गणितं तत्परिभा
वयंतः कस्मिन्गणितप्रकारेण योराश्योरानय
नमिति विचारयंतो व्याकुलाः संतः क्लिश्यंती
त्यर्थः ॥ १६ ॥ तत्र प्रथमप्रकारेण रूपार्द्धमि\

उदाहरणं राश्योर्ययोः कृतिवियोगयु
तीनिरेके मूलप्रदे प्रवद तौ मम मित्र यत्र
क्लिश्यंति बीजगणिते पटवोपि मूढाः षो
ढोक्तगूढगणितं परिभावयंतः ॥ १६ ॥
न्यासः ॥ अत्र प्रथमानयने कल्पितमिष्टं
१/२ अस्य कृतिः १/४ अष्टगुणिता ८/४ व्येका
१/१ दलिता १/२ इष्टेन १/२ विभाजिता जातः ॥

ष्टं परिकल्प्य राश्योरानयनं दर्शयति अत्रेति रू\
पार्द्धमिष्टं तस्य वर्गः १/४ अष्टघ्नः ८/४ समच्छे
देन निरेकः ४/४ छेदभागेन लब्धं १ दलितं १/२ इ
ष्टेन १/२ व्यस्तछेदांशेन २ विभक्तं अंशछेदे\

लं यत्र तस्मिन् क्वापि कस्मिंश्चिद् अपि तडागे तोया
दूर्ध्वं जलोपरि वितस्तिप्रमाणं हस्तार्द्धपरिमि
तं कमलकलिकाग्रं दृष्टं तच्च मंदमंदमनिलेन प
वनेनाहतं ताडितं चलितं कंपितं सत् तस्मिन्सरसि
हस्तयुग्मे कमलं मूलात्करद्वयमितजलभू
भागे मग्नं त्रुटितं तत्र द्विप्रमं तु प्रमाणं जलगांभी
र्यमाणं गणय कलय कथयेति भावः मंदाक्रां

उदाहरणं चक्रक्रौंचाकुलितसलिले
क्वापि दृष्टं तडागे तोयादूर्ध्वं कमलकलि
काग्रं वितस्तिप्रमाणं मंदं मंदं चलितम
निलेनाहतं हस्तयुग्मे तस्मिन्मग्नं ग
णक कथय द्विप्रमंभः प्रमाणं २१ न्या
सः [illegible] लब्धं जलगांभीर्यं १५ इदं को
टिः इयमेव मानयुता कर्णः १७

ताजलाधिषडगैम्भोनतौ ता कुरुत्चेत् २१ न्यासः
पद्मस्य तन्मज्जनस्थानस्य च मध्यं करद्वयं
२ भुजः वितस्तिमितं च पद्मदृश्यं वितस्ति।
श्च हस्तार्द्धं १/२ इदं कोटिकर्णान्तरं भुजो २ वर्गि
तः ४ कोटिकर्णान्तरेण भक्तः भाजकस्य १/२

लीला· वि·
१०५

भिन्नांकत्वाच्छेदांशपरिवृत्तिपूर्वकं भागोदेयः ९|२ छेदांशघातः ९ भागलब्धं ८ द्विधान्यस्तं कोटिकर्णान्तरेण समच्छेदीकृतेनोनं युतं च कार्यं ९|१ २ अन्योन्यहाराभिहतौ हरांशौ इति समच्छेदः १६|१ २ २ ऊनं १५ २ युतं १७ २ तदर्धे १५ ४ कोटिः १७ ४ कर्णः अत्र कोटिमितं १५ ४ पादोनहस्तचतुष्टयं जलगांभीर्यकोटिरेव पद्मदृश्य १ २ युता कर्णः १७ ४ सपादहस्तचतुष्टयं कर्णः तथाच तत्र दर्शनम् | १५ ४ | १७ ४ | २

अत्र भुज २ कृतिः ४ कोटि १५ कृतिः २२५ १६ अनयोर्योगार्थे न्यासः २२५ १६ | ४ १ समच्छेदे २२५ १६ | ६४ १६ योगे जातं २८९ १६ अस्य मूलं १७ ४ कर्ण इति प्रत्ययः ॥

ॐ अथ कोटिखंडे भुजे च ज्ञाते कर्णस्य कोटिखंडस्य च ज्ञानाय सूत्रम् द्विनिघ्नेति द्विनिघ्नी द्विगुणिता या तालोच्छ्रितिस्तया संयुतं यत्सरोंतरं भाजकं तेन तालसरोंतरघ्ना वृक्षवापीमध्यगतभूमिमानगुणितायास्तालोच्छ्रितेर्भजा ।

यां विभाजितायाः सत्यां यल्लभ्यते फलं खलु निश्च
येनैतदुड्डीयमानं ज्ञेयं उपजातिः २२ उदाहरणं
वृक्षादिति हे विद्वंश्चेद्यदि त्वं गणिते शास्त्रेसु परिश्र
मानितरां कृताभ्यासोसि तदा क्षिप्रं मे ममा वत्त्वक
कथय किं पृच्छ्यते शृणु कोटि कपिरे को वानरो
रो हस्त शतोच्छ्रयाच्छ्रितं कर सप्तन्नता तालादि

कोट्यर्द्धे भुजे च दृष्टे शेषकोटि ज्ञानाय सू
त्रं द्विनिघ्नतालोच्छ्रितिसंयुतं यत्सरोंत
रं तेन विभाजितायाः तालोच्छ्रितेस्ताल सरों
तर घ्नाउड्डीन माने खलु लभ्यते तत २२ उ
दाहरणं वृक्षाद्धस्त शतोच्छ्रयाच्छ्रितयुगे वा
पीं कपी क पिः कोप्य गा दुत्तीर्याथपरो
द्रुतं श्रुति पथेनोड्डीय किं चिद्रुमात् जातैवं
समतातयोर्यदिगताउड्डीयमानं किं यद्वि
द्वंश्चेत्सु परि श्रमोसि गणितक्षिप्रं तदाच
क्ष्व मे॥ २३॥

वृक्षाद्धुतीयं शतयुगे वृक्षमूलात्कर शतद्वयमि
तभूभागे विद्यमानां वापीं जलपान स्नानादिवां
छयाऽगाऊतवानथ परो द्वितीयो वानरो द्रुमा
तस्मादेव वृक्षात् किंचिदुड्डीयाकाशे उच्चैस्त

स्तु यष्टि तिर्यक्पथेन कर्णमार्गेण द्रुतं शीघ्रं तामेव वापी मगात् एवं मार्गभेदेन वापी प्राप्तौ यदि तयोर्गतौ समता तर्हि तद्दोड्डीनमानं कियदभूत् कर्णमार्गगमनात् आकाशे तेन कियत्कर मितमुड्डयनं कृतमिति तद्वद शार्दूलविक्रीडितं २३॥ न्यासः उन्नता लसरोंतरेण २ गुणिता तालोच्छ्रिति १ जाता २ भाजिता तालोच्छ्रिति १ द्विगुण २ याता

न्यासः | १ ◁ २ | लब्धमुड्डीयमानम्॥ भुजकोटि योगे कर्णे च ज्ञाते करण सूत्रं कर्णस्य वर्गाद्द्विगुणाद्विशोध्यो दोःकोटियोगः स्वगुणः स्यमूलं योगो द्विधा मूलविहीनयुक्तः स्यात्तां तदर्द्धे भुजकोटिमाने॥२४॥

लसरोंतरं २ फल ५ मिदमुड्डीनमानं यद्वा लाघवाय भाज्य भाजकौ शतेनापवर्तितौ ४।२ लब्धं फलं तदेव ५ तथा च वृक्षादाकाशे पंचाशत्कर मिते समुड्डीय कर्णाध्वना वापी प्राप्त इत्यर्थः अन्येनोड्डीनमानेन ५ युता वृक्षसमुन्नतिः १ समग्रा १५ कोटिर्जाता भुज स्तु कूपतालसरोंतरमितिमितः २ अनयोर्वर्गौ।

२२५ ॥ ४०० तयोर्योग ६२५ तस्य मूलं २५
कर्णः तथाच क्षेत्रदर्शनं | १५ २५ २० | अत्र शतक
रोच्छ्रयात्तरोरुत्तीर्य्य करशतया
ध्वनावापीगतस्य प्रथमकपेर्गतिः करशतत्र
यमिता ३०० जाता द्वितीयकपेश्च वृक्षाग्रात्पं
चाशत्कर माकाशे उत्प्लुत्य सार्द्धशतद्वयमि
तकर्ण २५० मार्गेण वापीगतस्यापि गतिस्ताव
त्येव ३०० जात इत्युभयोर्गतिसाम्यं जातं ॥ अथ
कर्णभुजकोटियोगे च ज्ञाते ततो भुजकोटि
पार्थक्यज्ञानाय सूत्रमाह कर्णस्येति उद्दिष्ट
स्य कर्णस्य वर्गो द्विगुणः कार्यस्तस्मादुद्दिष्टे
दोःकोटियोगः स्वगुणो वर्गीकृतो विशोध्य
ऊनन्नीयः पुनरस्य शिष्टस्य मूलमुद्धार्य भु
जकोटियोगश्च द्विधा स्थापितः पुरोद्धृत
मूलेनैकत्र विहीनोपरत्र युक्तश्च कार्यस्त
दर्द्धे तयोर्दले क्रमेण भुजकोटिमाने स्यातां
मूलविहीनदलं भुजो युतदलं कोटिरित्यर्थः
इंद्रवज्रा ॥ २४ ॥
उदाहरणमाह दशेति हे मित्र यत्र क्षेत्रे सप्ता
धिकदश १७ कर्णः अधिका विंशतिः २३ भु

जकोटियोगः स्यात्तत्र ते भुजकोटि मे मत्सं पृथक्
भेदेन कथय २५ न्यासः कर्णः १७ अस्य वर्गो
२८९ द्विगुणो ५७८ स्याद्भुजकोटियोग २३
वर्गः ५२९ शोधितः शिष्टस्य ४९ मूलं ७ यो
गो २३ नेन युतः ३० हीनश्च १६ तदर्द्धे १५ को
टिः ८ भुजः क्षेत्रदर्शनं १५ १७ ८ अत्र भुज ८
कोट्योः १५ कृती ६४। २२५ तद्यो
ग २८९ पदं १७ कर्ण इति प्रत्ययः अथ क।

उदाहरणं दशसप्ताधिकाः कर्णस्त्र्य
धिकाविंशतिः सखे भुजकोटियुति
र्यत्र तत्र ते मे पृथग्वद २४ न्यासः
कर्णः १७ युतिः २३ जाते भुजकोटी ८।
१५। अथ भुजकोट्यंतरे तदेव सूत्रं
उदाहरणं दोःकोट्यो रंतरं शैलाः क
र्णो यत्र त्रयोदश भुजकोटी पृथक् त
त्र वदाशु गणकोत्तमा २५ न्यासः कर्ण
१३ अंतरं ७ लब्धे भुजकोटी ५।१२॥
र्णे भुजकोट्यंतरे च जाते तदंतरादेव तयोः पार्थ।
क्यज्ञानायापीदमेव सूत्रं प्रवर्तत इति तदुदाहर
णमाह दोःकोट्योरिति हे गणकोत्तम यत्र दे

त्रैकर्णस्तयो दशकराः भुजकोट्यंतरं च सप्तहस्ता
स्तत्र पृथग्भेदीन भुजकोटीवद २५ न्यासः अ
त्रापि कर्णो १३ स्यवर्गो १६९ द्विगुणो ३३८ स्मा
दंतर ७ वर्गो ४९ विशोधितो २८९ स्यमूलं १७
मंतरेणो ७ नं युतं च १०।२४ तदर्द्धे ५।१२ भु
जकोट्यौ लब्धे तथा च क्षेत्रं १२ १३ ५ भुजको
टि ५।१२ वर्गौ २५।१४४ योगः १६९ प
दं १३ कर्ण इति तथा च संग्रहः भुजकोट्यंतरं
स्वघ्नं द्विघ्नकर्णकृते त्यजेत् मूलं द्विधांतरोना
ढ्यं तदर्द्धे दोसमुन्नती ॥ १ ॥

करणसूत्रं अन्योन्यमूलाग्रगसूत्रयो
गाद्वेण्वोर्वधे योगहृते वलंबः वंशौ ।
स्वयोगेन हृतावभीष्टभूघ्नौ चलंबोभ
यतः कुखंडे २६ उदाहरणं पंचद
शदशकरोच्छ्रयवेण्वो २ र्ज्ञातभू
मिकयोः इतरेतरमूलाग्रगसूत्रयुतौ ।

एवं भुजकोटिकर्णविचारं सप्रपंचं निरूप्या
थलंबज्ञानायमाह अन्योन्येति अन्योन्यस्य
मूलमग्रं च गच्छतो ये सूत्रे तयोर्योगात् मिल
नाद्वेण्वो भवति वंशाद्वयमूलाग्रगसूत्रयो ।

र्यत्र मध्ये योगो जायते तदधो भागो लंबपदवा
च्यस्तस्मान्नत्तानाय गणितमाह वेणवोरिति वे
णवोर्वंशमानयोर्वधे मिथो घाते योगहृते वंश
मानसंकलनभक्ते सति यत्फलं लभ्यते स लंबः
अथ भूखंडयोरानयनविधिमाह वंशाविति
वंशौ तन्मिती भूघ्नौ स्वेच्छाकल्पितभूमानगुणि
तौ पुनः स्वयोगेन वंशमानयोगेन हृतौ भक्तौ
लंबो भयतो लंबस्य पार्श्वद्वयात्क्रमेण खंडे भूमि
खंडे भवतः इंद्रवज्रा २६ उदाहरति पंचदशे
ति एकः पंचदशकरोच्छ्रयो द्वितीयस्तु दश
करोच्छ्रयः एतादृशौ यौ वेणू नयोरितरेतरमू
लाग्रगसूत्रयुतेः पूर्वोक्तायां लंबमावद भू
खंडानां नानात्वेपि लंबसाम्यसूचनाय वेणु
विशेषणमज्ञातमध्यभूमिकयोरिति नज्ञा
तापरिमिता मध्यभूमिर्ययोस्तयोस्तथा
च यथेष्टभूमिकल्पनेन भूमिखंडे अपि ना
नाविधे वदेत्यर्थः आर्या २७ ॥
न्यासः वेणू १५।१० तयोर्वधे १५० वंशयो
१५।१० योगेन २५ भक्ते ६ लब्धो लंबः तथा च
दर्शनं यथेष्टं भूमिं परिकल्प्य

भा

गाल्लव्धं ३ व्यालविलांतरालाद्रोधितं २४ तद
र्द्धं १२ विलाद्द्वादशहस्तभूभागेव्यालमयूरयोगः
सर्पोमयूरेणग्रासीतिभावः तथाचद्वादशह
स्तात्मकोबाहुः १२ व्यालविलांतरं तदूनं १५क
र्णः स्तंभोन्नतिश्च ९ कोटिरुद्दिष्टैव तथाचक्षे
त्रंप्रदर्श्यते

९	१५
	१२

अत्रभुजकोटी १२।९तत्
कृती १४४ । ८१ तद्योगः २२५ त
त्पदं १५कर्णइत्यादिप्रत्ययः उभयोश्चकर्ण
मितागतिः समाना १५ सर्पोयावताकालेनपं
चदशकरमितांभुवमत्यलंत्रपतावतैवका
लेनतावंतमेवाकाशमुड्डीनगतिनामयूरो
तिचक्रमेइतिगतिसाम्यं ॥

भुजेज्ञातेकोटिकर्णांतरान्तत्पार्थक्यज्ञानाय
सूत्रयति भुजादिति वर्गितात्द्वर्गीकृताद्भु
जाकोटिकर्णांतरेणोनमेकत्रान्यत्रयुतंचक्का
र्यंतदर्द्धंतयोर्दलेक्रमेणकोटिकर्णाभिवेता
मंतरोनफलदलंकोटिरंतरयुतफलदलं
चकर्णइतिइदंविधानंधीमतागणकेना।
वेद्यविचार्य्यसर्वत्रसर्वविधोद्देशेषुयो।

ज्ञं भुजंगप्रयातैर्भवेद्यैश्चतुर्भिः ॥१९॥ अथ
वक्ष्यमाणोदाहरणे क्षेत्रकल्पनाहेतवे भुजकोट्या
दिरूपं लक्षयति सखे इति पद्मे च तस्य पद्मस
स्य मज्जनस्थानं च तयोर्मध्यमेतरालभूमिर्भुजः
स्यात् पद्मस्य दृश्यं जलोपरि वीक्ष्यमाणं वितस्त्या
दिमितं कलिकाग्रं कोटिकर्णांतरं ज्ञेयं नलः सलि-

कोटिकर्णांतरे भुजे च दृष्टे सूत्रं भुजाद्व
र्गिता कोटिकर्णांतराप्तं द्विधा कोटिकर्णां
तरेणोनयुक्तं तदर्द्धे क्रमात् कोटिकर्णौ
भवेतामिदं धीमता वेद्य सर्वत्र योज्यं १९
सखे पद्मतन्मज्जनस्थानमध्यं भुजः
कोटिकर्णांतरं पद्मदृश्यं नलः कोटि
रेतन्मितं स्याद्यदंभो वदैवं समानीय पा
नीयमानम् २०॥

लमग्रं कमलानालं कोटिः स्यात् यद्वा स्यादंभो
गांभीर्यं सोतन्मितं कोटिपरिमितं स्याद्भो सखे
एवं पानीयस्य जलस्य मानं परिमितिं समानी
य बुद्ध्या व्यवस्यवद॥ भुजंगः ॥२०॥
उद्देशकस्त्राह चक्रेति हे गणक चक्रे क्रौंचवा
कैः क्रौंचैश्चाकलितमितस्ततः सोमितं सलि-

51

भूखंडयोर्नानात्वंविन्यस्यदर्शयति वंशांतरे
ति तद्यथावंशयोरंतरं भूः ५ तयागुणितौ
वंशौ ७५।५ योगेन २५ हृतौ ३।२ जातौ भूखं
डेऽत्राधिकोन्नतवंशेऽधिकः खंडः स्वल्पस्य
स्वल्पइतिविवेकः एवं भूमिः ८ तद्गुणौवंशौ
१५।१२ योगभक्तौ ६।४ यद्वाभूः १५ तद्गुणौ
वंशौ १५।१२ योगभक्तौ ६।४ यद्वा भूः १५

न्यासः १५।१ जातौलंबः ६ वंशांतरेभूः
५ अत्रजातेभूखंडे ३।२ अथवाभूः ८
खंडे ६।४ वाभूः १५ खंडे २।६ वाभूः
२ खंडे १२।८ सर्वत्रलंबः सएवयद्य
त्रभूमितुल्येभुजेवंशः कोटिस्तदाभूः १
खंडेनकिमितित्रैराशिकेणसर्वत्रप्रमयः
तद्गुणौवंशौ २२५।१५ योग २५ हृतौ ६।९ अ
थवाभूः २ तद्गुणौ ३ ।२ योगभक्तौ १२।८
एवंसर्वत्रखंडानांनानात्वेपिलंबः सएवैक
विधएवेत्यर्थः लंबस्यसूत्रद्वयमध्येयोगज
ताद्योगस्यचसंमितवंशौः संमितकरदेश
एवजायमानत्वादितिविचार्येऽत्रप्रत्यया।

पंचराशिकविधिमाह यदीति यदि भुवाभुजेन
प्रमाणेन वंशः कोटिः फलं लभ्यते तदा भूखं
डेन इच्छया किमिति त्रैराशिकापेक्षा तत्र पंचकरा
मवं प्रकल्प्य प्रदर्श्यते यथा ५।१८।१३ फल ८ मि
च्छा हतं ३ प्रमाण ५ भक्तं लब्धा लंब रूपा को
टिः एवं ५।१५।१२ फल १५ मिच्छा २ हतं ३
प्रमाण ५ हृतं लब्धो लंबः ६ एवं सर्वत्र लंब
साम्यं ॥ अथ क्षेत्रं लक्षयति धृष्टोद्दिष्टमिति य
त्र क्षेत्रे एकबाहुत एकस्मात् कस्माच्चिद्भुजात
दितर भुजयुति स्त्रिभुजस्य भुजत्रयस्य भु
जद्वयस्य वा योगः स्वल्पा यद्वा तुल्या स्यात्
तत्क्षेत्रं धृष्टोद्दिष्टं क्षेत्रं ज्ञेयं यत्रोक्तप्रकारे
ण कर्णकोट्यादि साधने वैपरीत्यमायाति
तत्क्षेत्रं लक्षणहीनत्वादक्षेत्रं धार्ष्ट्येन प्रष्टा पृ
च्छ्यते वक्तानिर्णीय किमुच्यते कीदृशं क्षे
त्रं ऋजुभुजं सरलभुजं वक्रभुजत्वेन ना क्षेत्र
मिति भावः आर्या २८ उदाहरति चतुर
स्रे इति यथा चतुरस्रे क्षेत्रे धृष्टेन त्रिब
ट्वा कश्चतारो भुजा उद्दिष्टाः ३।६।२।१२

53

मिन्नैरंकैः ४८५५५ कतिभेदाः स्युः हेगए
कचेद्युदित्वमंकपाशमिति युक्तौ विशारदो ८
निपुणोसितदातान्भेदांस्तासांसंख्यानांचयु
तिमेकंचममाश्रुशीघ्रप्रचत्वकथय ॥ वसंत
तिलके ॥५॥ अत्रद्विद्येकभूमितांकेषु २२।
१। स्थानचतुष्कतदंतमेकादिचयांक १।२।३।
४। घातः २४ जाता भेदसंख्या अत्रचतुर्त्यांको
न्यासः २२११ अत्रप्राग्वद्भेदाः २४ याव
त्स्थाने भुतुर्त्यांकाइति अत्रप्रथमंताव
स्थानद्वयेतुल्यौ प्राग्वस्थानद्वया
ज्जातौ २ पुनरन्यत्रापिस्थानद्वयेतु
ल्यौतत्राप्येवंभेदाभ्यां ४ प्राग्भेदा २४
भक्ता जाताः ६ संख्याभेदाः ॥ अनि
यतांकैरतुल्यैश्च करणसूत्रं स्थानां
तमेकादिचितांतमांकघातोसमांकैश्च
मितिप्रभेदाः ॥ उदाहरणं स्थानषट्क
स्थितैरंकैरन्योन्यंसंख्येनवर्जितैः कतिसं
ख्याविभेदाः स्युर्यदिवेत्सिनिगद्यतां ॥६॥
२१२ पुनस्तुल्या ११ वनयोः पृथक् पृथक् स्था
नद्वयमितानीता भेदाः २१२ तद्योगः ४ अनेन

प्राग्भेदाः २४ विभक्ताः ६ लब्ध ६ जाता प्र
स्तार संख्या पारमार्थिकी तन्निदर्शनं यथा

२२११
२११२
१२२१
५२२
२१२१
१२१२
२२२२

सचायं संख्या भेदाः ६ प्रकाना २।२।१।१।
समासेन गुणितो ३६ कमित्या ४ भक्ताः
२ स्थानचतुष्टयेन्यस्त २२२२ जातं
संख्येक्यं एवमंभोधिकुंभिशर भूत
शरैरित्यत्र स्थान पंचकं तदंतमेकादि
चयांकन्यासः १।२।३।४।५ एषांघा
तः १२- जाता प्रस्तार भेद संख्या अत्रा
चसमांकास्त्रयः ५।५।५ स्तदेतमेकादिचयांक
घाते त्पन्ना संख्या ६ तथा भक्ता प्राक् संख्या
जाता २० पारमार्थिकी संख्या इयमेवांकानां ४।
८।५।५।५। समासेन २७ गुणिता ५४ - कमि
त्या ५ भक्ता १-८ लब्धं स्थानपंचके धोधोन्य
स्तं ११९९९८ जातं संख्येक्यं निदर्शनं यथा प्र
थानि यतांकविषमं सूत्रमाह स्थानांतमिति
यावतां संख्या भेदाः साध्या स्तावत्स्थानांतमे
कोंक उत्तरोत्तरमयचितो येभ्युस्तादृशाः प्रकाः
स्थाप्या स्ते षांघातो मिथो गुणनमिति रत्र भेदाः
स्युः एवमसमैर्विषमैरंकैरमिमिति भेदाःसा

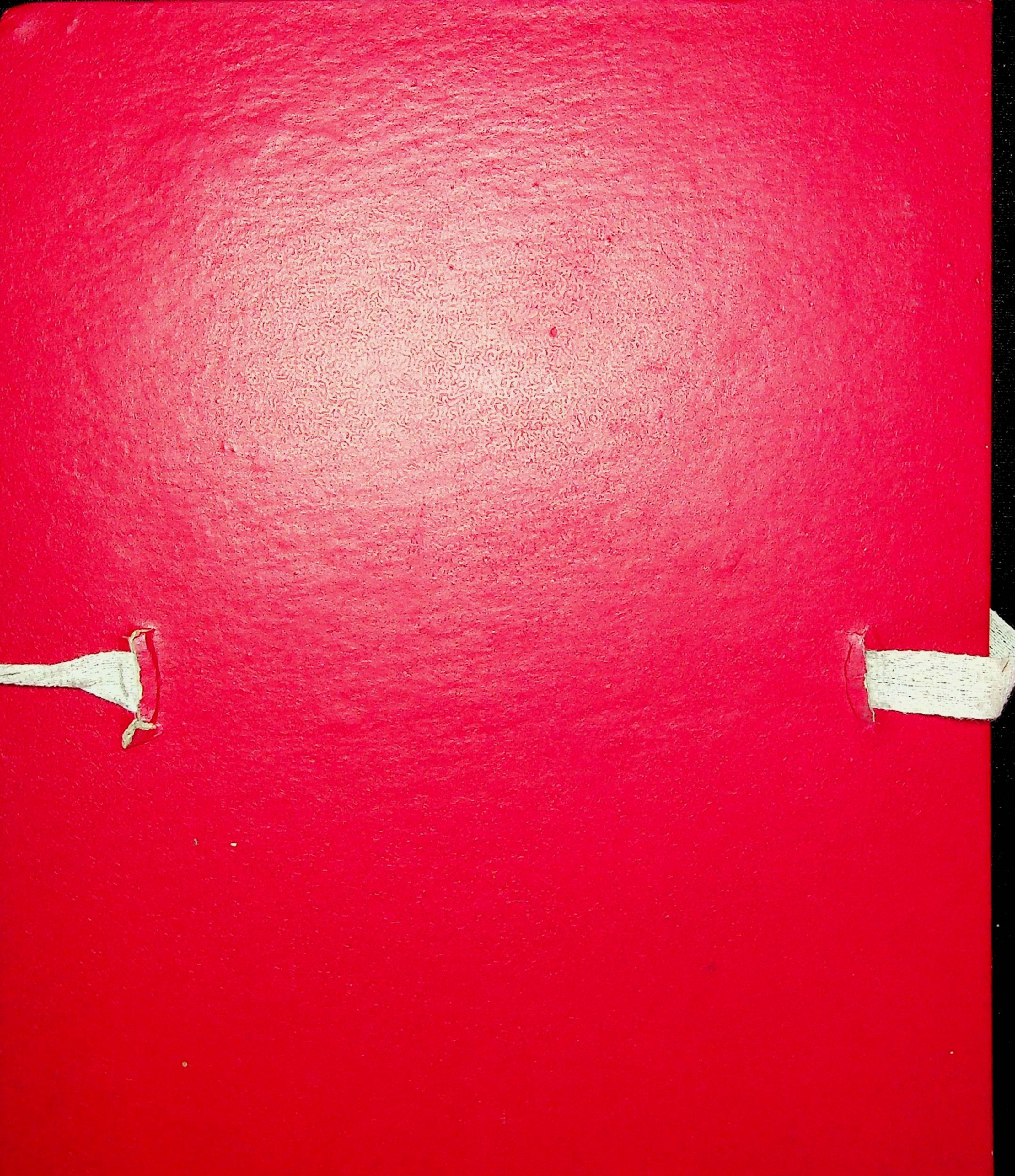
55

सवाल

कुछ रूपैया है जिसका १०० पेज रूपैया साल का वियाज है ८ महीनाका जो वियाज जो है- पंदरा मासका ब्याज २०० रूपैया ज्यादा होता है चार ४ रूपैये से कई साल के हसाव से उसी रकमका वो क्या रकम है =

56

आकार - 30 X 13.1

पत्र - 25

३१